

శ్లో॥యస్మిన్సర్వం యతః సర్వం యత్సర్వం సర్వతశ్చ యః।
యశ్చ సర్వమయో నిత్యం తస్మై సర్వాత్మనే నమః॥(శాన్తిపర్వము 47-84)

స్థితికాలములో ఎవనియందు సర్వము ప్రతిష్ఠితమైయున్నదో,సృష్టికాలములో ఎవనినుండి సర్వముఉత్పన్నమైనదో,సంహారకాలములోఎవడు స్వయముగా సర్వ స్వరూపుడైయున్నాడో,ఎవడు మూడుకాలములలో విద్యమానమై సర్వత్ర వ్యాపించి యున్నాడో,ఆరోపదశలో ఎవడు సర్వము తానేయై ఉండియు స్వరూపముచే నిర్గుణ నిరాకార,నిర్వికార,సనాతన బ్రహ్మముగానున్నాడో,అట్టి సర్వాత్మకు ప్రణామములు.

—:పురుషార్థము:—

బ్రహ్మలోకపర్యన్తముగల సకలలోకాధివాసులగు సమస్తప్రాణికోట్లకు వారి మనంబున ఆధ్యాత్మిక,ఆధిభౌతిక,ఆధిదైవికములగు సర్వదుఃఖములనుండి విని ర్ముక్తులమై నిరతిశయము మరియు క్షయశూన్యమును అగు సుఖమును పొం దాలి—అను స్వాభావిక అభిలాష ఉంటుంది.ఈ నైసర్గిక అభిలాషకే దార్శనిక శబ్ద ములలో మోక్షము లేదా పరమపురుషార్థము అంటారు.సకలపురుషుల ఇచ్ఛకు యేది విషయమో అది **పురుషార్థము**నబడును.వ్యక్తిభేదముచే పురుషుల ఇచ్ఛయు అనంతము.అయినను,పురుషార్థములు లోక,వేదములలో ధర్మము,అర్థము,కామ ము మరియు మోక్షము అని ప్రసిద్ధములు.వీనిలో,

1.ఇహలోక,పరలోకసాధనములగు(ధర్మజనక యాగాది సాధనములగు)స్త్రీ,పుత్రు లు,ధనము,గృహము ఇత్యాది ఉపభోగ్య విషయములు **“అర్థము”**లో అంతర్భూత ములగును.

2.“ధర్మో మే భూయాత్”నాకు పుణ్యము కావాలి—అను ధర్మజనక యాగాదికర్మ లు చేయుటకు ప్రవర్తకమగు ఇచ్ఛ—**కామము.** పురుషులకు దుఃఖహేతువగు అధర్మజనక నిషిద్ధకర్మలు చేయు ఇచ్ఛ కామము గాదు.

శ్లో॥ధర్మావిరుదాధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ।(గీత.7-11)

లేక,శరీరము,ఇంద్రియములు మరియు మనస్సుచే ఉపరోక్త విషయములననుభవించవలెనను కోరికయే **"కామము"**అగును.ఎందుకనగా,కొందఱికి ధనాది విషయములు ప్రాప్తములున్నను శరీరాదులలో వాటిననుభవించు సామర్థ్యము లేకుండును,కొందఱికి వైషయిక భోగములననుభవించు శక్తిగలిగియున్ననూ విషయములు అప్రాప్తములుండును.కావున,పురుషులు ధనాది విషయప్రాప్తి విషయక ఇచ్ఛయు మరియు వాటిని నిరాటంకముగా అనుభవించాలి—అను కోరికయు స్వాభావికముగా కలిగియుందురు.అందువలన,ఈరెండును 'పురుషార్థము'లనబడును.

3.శీఘ్రముగా నశించిపోవు విహితకర్మజన్య,కాలాంతరభావి ఫలజనక అపూర్వము **"ధర్మము"**.

"వేదప్రతిపాద్యః ప్రయోజనవదర్థో ధర్మః।"(అర్థసంగ్రహః)

వేదముచేగాని,వేదానుసారి శాస్త్రముచేగాని ప్రతిపాదింపబడినదై,ప్రయోజనముగలదై,అనర్థముకానిదై యేపదార్థముండునో,దానిని **"ధర్మము"**అంటారు.లక్షణములో"ప్రయోజనవత్"అని చెప్పనియెడల స్వర్గరూపప్రయోజనమునందతివ్యాప్తమగును.స్వర్గాదులు"యజేత స్వర్గకామః"ఇత్యాది విధిబోధితములును,ప్రయోజనరూపములు(సుఖాదిరూపములు)నూ ఉన్నవి.వాటికి ప్రయోజనాంతరాభావమున్నందున"ప్రయోజనవత్=ప్రయోజనముగలది"అని చెప్పుటచే అతివ్యాప్తిదోషము నివర్తించును.వేదప్రతిపాద్యము అను పదమును చేర్చనిచో భోజనాదులందతివ్యాప్తి ప్రాప్తించును.ఎందుకంటె,భోజనాదులు తృప్త్యాది ప్రయోజనముగలవై అర్థములున్నవి.అవి రాగాదిప్రాప్తములుగావునవేదప్రతిపాద్యములుకావు,యద్యపి **"అష్టాగ్రాసామునేర్భక్ష్యా,షోడశారణ్యవాసినాం,ద్వాత్రింశత్తు గృహస్థస్య,యథేష్టం బ్రహ్మచారిణామ్"**ఇత్యాది వాక్యములచే భోజనాదులుగూడ విధిబోధితములుగా తెలియబడుచున్నవి.తథాపి ఆవచనములు గ్రాసనియమపరకములున్నవి.భోజనవిధాయకములు కావు.అందువలన,"వేదప్రతిపాద్యః"అను శబ్దనివేశముచే భోజనాదులందుగలుగు అతివ్యాప్తిదోషము నివర్తించును.అర్థపదమును ప్రయోగించనిచో శ్యేనాదులందతివ్యాప్తి గలుగును. శ్యేనాదులు"శ్యేనేనాభిచరన్ యజేత"(షడ్.బ్రా.4-2-1-2)ఇత్యాది వేదప్రతిపాద్యములు మరియు నరకప్రాప్తిరూప ప్రయోజనముగలవైయున్నవి.కాని,అనిష్ట నరకజనకము

లున్నందున అనర్థములున్నవి.అర్థ ములు కావు.

ఇట్టి ధర్మము యాగాది కర్మరూపము గావచ్చును.లేక, యాగాదికర్మజన్య పుణ్యమై(అదృష్టమై)ననూ కావచ్చును.శాస్త్రప్రక్రియా భేదముచే రెండునూ ధర్మ ముయొక్క స్వరూపమే.ఈధర్మము అర్థకామములకు సాధనము.యద్యపి కృషివా ణిజ్యాది లౌకికకర్మలుగూడ అర్థకామములకు సాధనములుగా కన్పట్టుచున్నవి.త థాపి,వాటియొక్కసఫలతా ధర్మముయొక్క అధీనమైయున్నది.అది ఈజన్మయొ క్క ధర్మాచరణరూపమై యుండవచ్చును,లేదా జన్మాంతరములోని పుణ్యరూపమై నా ఉండవచ్చును.లౌకిక ఉపాయములు ధర్మాధర్మజన్య ఫలాభివ్యక్తికి సాధనమా త్రములే.కావుననే,ధర్మము కామార్థములకు సాధనమని చెప్పబడినది.

4.కారణసహిత సర్వదుఃఖములయొక్క అత్యంత నివృత్తి,పరమానందబ్రహ్మ ప్రాప్తికి **మోక్షము** అంటారు.

ఈ చతుర్విధ పురుషార్థములలో మోక్షము పరమ పురుషార్థమనియు,ధర్మార్థ కామములు గౌణపురుషార్థములని చెప్పబడినవి.ఎందుకనగా?

1.స్త్రీ,పుత్ర,బంధు,మిత్ర,ధనాది "అర్థ"రూప పురుషార్థమేది గలదో,అది అనిత్యము. ఎందుకంటె, వారి వియోగము అనివార్యము.సంబంధపడియున్నను **"న వా అరే సర్వస్యకామాయ సర్వం ప్రియం భవతి,ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి"** (బృ.2-4-5; 4-5-5)అని చెప్పబడినట్లుగా స్వార్థపూరిత ప్రేమను వలకబోసేవారేగాని, నిజముగా ప్రేమించువారెవ్వరునూ లేరు. యద్యపి,

శ్లో॥ప్రీణాతి యః సుచరితైః పితరం స పుత్రో,
యద్భర్తురేవ హితమిచ్ఛతి తత్కళత్రమ్।
తన్మిత్రమాపది సుఖే చ సమక్రియం యత్,
ఏతత్త్రయం జగతి పుణ్యకృతో లభన్తే॥

శ్రద్ధాభక్తియుక్తుడై శుశ్రూషలచే తండ్రిని సంతోషపెట్టు పుత్రుడే పుత్రుడు.కేవల ము పతియే దైవముగా భావించి,అతని హితమునుగోరు పతివ్రత స్త్రీయే నిజమైన పత్నియగును.సుఖములోనూ దుఃఖములోనూ సమానప్రీతిగలవాడై ఆదుకొనువా

డే హితైషి—మిత్రుడనబడును.ఈముగ్గురునూ జగత్తులో పుణ్యాత్మునికే లభింతురు గాన ఈ అర్థరూప పురుషార్థముగూడ నిత్యమని చెప్పవచ్చునుగదా?

తథాపి,బుద్బుదతరంగఫేములు మరియు కమలములు జలజన్యములైనప్పటికినీ అన్నియూ స్థిరములేయనుట కుదురదుగదా.

2.ఎప్పుడైతే అర్థము అస్థిరమో,దానికి సంబంధించిన కామరూప పురుషార్థము గూడ అనిత్యమని అర్థతః సిద్ధమగుచున్నది.

3.నచ ధర్మోఽపి పరమపురుషార్థః, తస్య స్వర్గాదిసాధనత్వేనోపసర్జనత్వాత్।తథా హి శ్రుతిః—**"జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత"**(తాం.బ్రా.16-155; ఆప.శ్రౌ.10-2-1),""**దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామో యజేత**"(తై.సం.2-2-5);**వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామః**"(యజు.2-1-1)ఇతి స్వర్గసాధనత్వమాహ ధర్మస్య।స్వర్గసాధనముగా చెప్పబడినందున ధర్మముగూడ పరమపురుషార్థము కానేరదు.

మోక్షేతర ధర్మాదిత్రయాణామపి కృతకత్వేన అనిత్యత్వం ప్రత్యక్షత్వాత్।**"తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితో లోకః క్షీయతే"**(ఛాం.8-1-6).ఏ విధముగా ఈలోకంలో క్రియచే(కృషి,వాణిజ్యాదులచే)నిష్పాదితములగు ధాన్యము, ధనము నశ్వరములని సర్వలోక ప్రత్యక్షసిద్ధములో,అట్లే కర్మసాధ్యములగు స్వర్గాదిలోకములుగూడ కాలాంతరములో పుణ్యక్షయము కాగా నశించిపోవును.**"క్షీణేపుణ్యే మర్త్యలోకం విశన్తి"(గీత.9-21).**

వాస్తవముగా విచారించినచో ఈ ధర్మాదిత్రయము పురుషార్థములే కావు.ఎందుకంటె,**"ఇష్టం మే భూయాదనిష్టం మే మాభూత్**"మాకు నిరతిశయము అనగా దేనికంటె అధికమైనది లేదో,మరియు క్షయశూన్యము అనగా ఎప్పుడూ నశించనటువంటి సుఖము కావాలి—అను నైసర్గిక ఇచ్ఛ ప్రతి ప్రాణికి ఉంటుంది.ఇటువంటి సుఖము కేవలము మోక్షసుఖము దప్ప వేరొండు లేదు.ఇట్లు ధర్మము అతీంద్రియముగావున శ్రుతిస్మృతులచే అనిత్యమని సిద్ధంచినమీదట తదధీన అర్థ,కామములు అనిత్యములని వేరుగ చెప్పనక్కర లేదు.ప్రత్యక్షసిద్ధములు.కావున,ధర్మార్థకామములు పురుషార్థములే కావు.

తర్హి,కథమేతేషాం పురుషార్థకోటిప్రవిష్టత్వమ్?అట్లైనచో,ధర్మార్థకామములు పురుషార్థములని ఎందుకు చెప్పబడుచున్నవి?

మోక్షమునకు జ్ఞానముద్వారా పరంపరాసాధనములున్నందున గౌణముగా పురుషార్థములని చెప్పబడినవి.జీవనమునకు సాధనమైనందున నాగలిని కృషీవలుని జీవనము **"లాంగలం జీవనమ్"** అని ఔపచారికముగా చెప్పుదురు.ఆయుర్వృద్ధికి హేతువున్నందున నెయ్యిని **"ఆయుర్వైఘృతమ్"**అని ఎట్లు చెప్పబడుచున్నదో,అట్లే ధర్మాదిత్రయమునకు గౌణముగా పురుషార్థములని వ్యవహారము కలదు.

పరిశేషన్యాయముచే"తరతిశోకమాత్మవిత్"(ఛాం.7-1-3);**"బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్"** (తై.2-1-1)ఇత్యాది శ్రుతులచే అజ్ఞానసహిత సర్వదుఃఖముల అత్యంతనివృత్తి మరియు పరమానందబ్రహ్మప్రాప్తిరూప మోక్షమే పరమపురుషార్థమని ప్రతిపాదించబడినది.మరియు"న స(చ) పునరావర్తతే"(నా.పరి.9-22; ఛాం.8-15-1)**"తేషాం న పునరావృత్తిః"**(బృ.6-1-15)**"ఏతేన ప్రతిపద్యమానాః ఇమం మానవమావర్తం నావర్తన్తే"**(ఛాం.4-15-6)ఇత్యాది శ్రుతులచే మోక్షముయొక్క నిత్యత్వము ప్రతిపాదించబడినది.అట్లే,

"యజ్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే"(గీత.13-13);**"యజ్జ్ఞాత్వానపునర్మోహమేవం యాస్యసిపాండవ"**(గీత.4-35)**"జ్ఞానంలబ్ధ్వాపరాంశాన్తిమచిరేణాధిగచ్ఛతి"**(గీత.4-39)**"ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్జున।మాము పేత్య తు కౌన్తేయ పునర్జన్మ న విద్యతే"**(గీత.8-16)**"యద్గత్వా న నివర్తన్తే తద్ధామ పరమం మమ"**(గీత.15-6)**"దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్"**(గీత.8-15)ఇత్యాది స్మృతివచనములచేగూడ అనిత్యవిలక్షణ మోక్షముయొక్క నిత్యత్వము ప్రతిపాదించబడినది.

"నాస్త్యకృతః కృతేన"(ముం.1-2-12)**"యత్కృతకం తదనిత్యమ్"**అను న్యాయముచే ఏది కర్మసాధ్యమో అది అనిత్యముంటుంది.

శ్లో॥అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయ శతాని చ।

న తరన్తి జరామృత్యూ నిర్వాణాధిగమాద్వినా॥(మ.భా.అను.దానధర్మపర్వము.145)

వేలకొలది అశ్వమేధయాగములొనర్చిననూ,వందలకొలది వాజపేయయజ్ఞములు చేసిననూ మోక్షము పొందనిచో జన్మ జరా మృత్యువులు తప్పవు.

మోక్షము కర్మచే కలుగదు గావున నిత్యమని సిద్ధించుచున్నది.కర్మఫలములు ఉత్పాద్యము,ప్రాప్యము,సంస్కార్యము మరియు వికార్యము అని నాల్గువిధము లు.ఈ విషయమున మూలగ్రన్థములో 336 వ పృష్ఠమునందు విస్తృతముగా వివ రించబడినది.అక్కడ చూడగలరు.మోక్షము నిత్యమని సర్వమోక్షవాదులచే స్వీకరిం చబడినది.

శ్లో॥ఉత్పాద్యమాప్యం సంస్కార్యం వికార్యం పరిగణ్యతే।

చతుర్విధం కర్మసాధ్యం ఫలం నాన్యదితః పరమ్॥(స.వే.సి.సా.సం.154)

ఉత్పత్తిరాప్తిః సంస్కారో వికారశ్చ విధేః ఫలమ్।

ముక్తిర్విలక్షణైతేభ్యస్తేనేహానర్థకో విధిః॥(బృ.వా.సంబన్ధ భాష్యవార్తికము 236)

తస్మాన్నిత్యత్వాత్స్వతః పుమర్థత్వాత్ మోక్షః ఏవ పరమపురుషార్థః।

శంక:—"**అక్షయ్యం హ వై చాతుర్మాస్యయాజినః సుకృతం భవతి**"(శ.బ్రా.2-6-3-1); "**అపామసోమమృతా అభూమ**"(ఋగ్వే.6-4-11;8-48-3);మరియు,

శ్లో॥యన్న దుఃఖేన సంభిన్నం నచ గ్రస్తమనన్తరమ్।

అభిలాషోపనీతం యత్ తత్సుఖం స్వ పదాస్పదమ్॥(బృ.వా.సారము.1-1-246 & తంత్రవార్తికము)

ఇత్యాది వచనములు సోమపానమునకు అమృతరూప ఫలము,చాతుర్మాస్య యాగమునకు అక్షయసుఖరూప ఫలము చెప్పబడినది.ఏది దుఃఖమిశ్రితము కా నిదో,కాలాంతరములో నశించనిదో మరియు సకలపురుషుల ఇచ్చకు విషయ మో—దానిని స్వర్గమందురు.ఇట్లు కర్మఫలముగూడ నిరతిశయ నిత్యసుఖరూప ముగా ప్రతిపాదింపబడుచున్నది.కావున,మోక్షమే నిత్యమని,పరమపురుషార్థమని యెట్లు చెప్పనగును?

సమాధానము:—"**తద్యథేహ**" అను శ్రుతిచే మరియు "**యత్కృతకం తదనిత్య మ్**"అను న్యాయముచేతనూ కర్మఫలము అనిత్యమగునని పూర్వమే చెప్పియు న్నాము.కర్మచేత ఏదైతే అమృతరూపఫలము మరియు అక్షయసుఖరూప ఫలము చెప్పబడినదో అది ప్రళయస్థాయిపర్యంత సుఖమేగాని శాశ్వతసుఖముమాత్రము కాదు.

శ్లో॥ఆభూతసంప్లవం స్థానమమృతత్వం విభావ్యతే।

త్రైలోక్యస్థితికాలో౽యమపునర్మార ఉచ్యతే॥(వి.పు.2-8-95)

మోక్షముగూడ ఐదువిధములుగా నుండును.1.సాలోక్యముక్తి:—రాజుయొక్క ప్రజలవలె వారివారి ఉపాస్యదేవతా లోకములో నివసించుట.2.సామీప్య ముక్తి:—రాజుయొక్క సేవకునివలె ఉపాస్యదేవతా సమీపములో నివసించుట.3.సారూప్య ముక్తి:—రాజుయొక్క అనుజునివలె ఉపాస్యదేవతా సమానాకారదేహమును పొందుట.4. సాయుజ్య ముక్తి:—రాజుయొక్క పుత్రునివలె సగుణఈశ్వరుని అహంగ్రహోపాసనచే ఉపాస్యముతో తాదాత్మ్యమగుటచేత సకలైశ్వర్యములను పొందుట—దివ్యభోగముల ననుభవించుట,బహుకాలసంకల్పసిద్ధి,ఇచ్ఛవచ్చిన రూపమును ధరించుట,అనేక దేహములను ధరించుట,హిరణ్యగర్భునితోపాటు ప్రళయపర్యంతము ఉండి కల్పాంతమున బ్రహ్మదేవునితోపాటు విదేహముక్తిని పొందను.

సూత్రము:—**జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ.**(బ్ర.సూ.4-4-17)

ఉపాసకునికి జగత్ సృష్ట్యాది వ్యాపారం తప్ప సకలైశ్వర్యములు ప్రాప్తించును.

పై సాలోక్యాది చతుర్విధ ముక్తులు ఉపాసకులకు చెప్పబడినవి.

5.కైవల్యముక్తి:—సచ్చిదానందనిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావప్రత్యగభిన్నకూటస్థబ్రహ్మస్వరూపముతో అవస్థితమైయుండుట.దీనినే అవిద్యానివృత్తి అనిగూడ అంటారు.

అవిద్యాస్తమయోమోక్షః సాచ బంధ ఉదాహృతః।(బ్రహ్మసిద్ధిః పృష్ఠము 119)

నివృత్తిరాత్మా మోహస్య జ్ఞాతత్వేనోపలక్షితః।(చిత్సుఖీ.4-8)

అందువల్ల ఈ కైవల్య ముక్తియే ముఖ్యమగు ముక్తి.నిత్యమగు పరమపురుషార్థము.అట్లే సూతసంహితలోగూడ—

షడ్భావవిక్రియాహీనా శుభాశుభవివర్జితా।

సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తాసత్యవిజ్ఞానరూపిణీ॥

కేవలం బ్రహ్మరూపోక్తా సర్వదాసుఖలక్షణా।

న హేయా నాప్యుపాదేయా సర్వసంబంధవర్జితా॥

న దృష్టా న శ్రుతా విప్రో న చాస్వాద్యా న తర్కితా॥

సర్వావరణ నిర్ముక్తా న విజ్ఞేయా నిరాశ్రయా॥

వాచ్యవాచకనిర్ముక్తా లక్ష్యలక్షివర్జితా।

సర్వేషాం ప్రాణినాం సాక్షాదాత్మభూతా స్వయంప్రభా॥

ప్రతిబంధవినిర్ముక్తాసర్వదా పరమార్థతః।

అవిచారదశాయాం తు ప్రతిబద్ధా స్వమాయయా॥

ఏషైవ పరమా ముక్తిః ప్రోక్తా వేదార్థవేదిభిః।

అన్యాశ్చ ముక్తయః సర్వా అపరా పరికీర్తితాః॥

(సూతసంహితా.ముక్తిఖండము 2-30 నుండి 35 వరకు)

శంక:—అట్లైనచో సాలోక్యాదులందు ముక్తి శబ్దప్రయోగము ఎందుకు చేయబడినది?

సమాధానము:—సాలోక్యాది ముక్తిని పొందిన ఉపాసకునికి పునరావృత్తి లేదు.క్రమముగా ముఖ్యముక్తిని పొందును గావున ఉపచారముచే ముక్తిశబ్దము ప్రయోగించనైనది.

బ్రహ్మణాసహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసఞ్చరే।

పరస్యాన్తే కృతాత్మానః ప్రవిశన్తి పరం పదమ్॥(కూర్మపురాణము 1-12-269)

“న స(చ) పునరావర్తతే”(నా.పరి.9-22; ఛాం.8-15-1);**అనావృత్తి శబ్దాత్ అనావృత్తి శబ్దాత్.** (బ్రహ్మసూత్రము.4-4-22)

శంక:—ముఖ్యముక్తి యేదిగలదో,అది ముముక్షువుయొక్క స్వరూపమై,స్వతః సిద్ధమై స్వప్రకాశరూపమైయున్నందున,అతనికి గురువులను ఆశ్రయించి శ్రవణాది విచారముచేయుటకు ప్రవృత్తి కలుగనేరదు.

సమాధానము:—స్వతఃసిద్ధమైనప్పటికిని కంఠచామీకర న్యాయమువలె పరిపూర్ణసచ్చిదానందప్రత్యక్స్వరూపముచే అజ్ఞాతమున్నందున,అపరోక్షానుభవము కొఱకు గురుశాస్త్రాలను ఆశ్రయించి శ్రవణాది విచారముచేయుటకు ప్రవృత్తి ఉపపన్నమగును.

శ్లో॥ఆత్మా తు సతతం ప్రాప్తోఽప్యప్రాప్తవదవిద్యయా।

తన్నాశే ప్రాప్తవద్భాతి స్వకంఠాభరణం యథా॥(ఆత్మబోధ.44)

అవిచారమువల్ల కలిగిన బంధము విచారముచే నివర్తించును.

శ్లో॥అవిచారకృతో బన్ధో విచారేణ నివర్తతే।

విచారేణ వినష్టాయాం మాయాయాం శిష్యతే స్వయమ్॥

తస్మాజ్జీవ పరాత్మానౌ సర్వదైవ విచారయేత్।(వే.పం.10-5)

ఎల్లప్పుడు జీవపరమాత్మల విచారము చేయగాచేయగా జ్ఞానోత్పగలిగి,జ్ఞానముచే అజ్ఞానము నివర్తింపబడి పరమముక్తి లభించును.అందుకే,

శ్లో॥జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యమితి శ్రుత్యా నిగద్యతే।

జ్ఞానస్య ముక్తిహేతుత్వమన్యవ్యావృత్తిపూర్వకమ్॥(సర్వవేదాన్తసిద్ధాన్తసారసం.171)

పరమముక్తి యేదిగలదో,అది జ్ఞానముచేతనే కలుగుతుంది.అన్యమైన కర్మఉపాసనాదులచేగాదు— అని శ్రుతిమాత ముక్తకంఠముతో చాటుచున్నది.

నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ।(శ్వే.3-8;6-15);**ఋతే జ్ఞానాన్న ముక్తిః;జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యమ్; జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాశైః।**(శ్వే.2-15);**తరతి శోకమాత్మవిత్।**(ఛాం.7-1-3);**నాస్త్యకృతః కృతేన।**(ముం.1-2-12);**బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్।**(తై.2-1-1); **బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి।**(ముం.3-2-9).

ఆ జ్ఞానమెట్టిదనిన—శ్రీఆద్యగురు శంకరాచార్యులవారు "**శ్రీఅపరోక్షానుభూతి**"లో 24 నుండి 28 వరకు ఇట్లు సెలవిచ్చియున్నారు.

శ్లో॥బ్రహ్మైవాహం సమః శాన్తః సచ్చిదానన్దలక్షణః।
నాహం దేహో హ్యసద్రూపో జ్ఞానమిత్యుచ్యతే బుధైః॥

శ్లో॥నిర్వికారో నిరాకారో నిరవద్యోఽహమవ్యయః।
నాహం దేహో హ్యసద్రూపో జ్ఞానమిత్యుచ్యతే బుధైః॥

శ్లో॥నిరామయో నిరాభాసో నిర్వికల్పోఽహమాతతః।
నాహం దేహో హ్యసద్రూపో జ్ఞానమిత్యుచ్యతే బుధైః॥

శ్లో॥నిర్గుణో నిష్క్రియో నిత్యో నిత్యముక్తోఽహమచ్యుతః।
నాహం దేహో హ్యసద్రూపో జ్ఞానమిత్యుచ్యతే బుధైః॥

శ్లో॥నిరమలో నిశ్చలోఽనన్తః శుద్ధోఽహమజరోఽమరః।
నాహం దేహో హ్యసద్రూపో జ్ఞానమిత్యుచ్యతే బుధైః॥

అజ్ఞాన తత్కార్యరూప బంధముయొక్క అత్యంత నివృత్తి పరమానంద బ్రహ్మప్రాప్తిరూప పరమముక్తికి సాక్షాత్సాధనమగు తత్త్వజ్ఞానమును స్వతంత్రముగా అన్వే

షణముచేయగూడదు."**శాస్త్రజ్ఞోఽపి స్వాతంత్ర్యేణ బ్రహ్మజ్ఞానాన్వేషణం న కుర్యాత్**"। (ముం.భాష్యే.2-1-12).

శ్రోత్రియుడు బ్రహ్మనిష్ఠుడగు శ్రీగురుదేవుని శ్రీముఖముద్వారా **ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ।** (ఐ.5-3);**అయమాత్మాబ్రహ్మ।**(మాం.2); **తత్త్వమసి।**(ఛాం.6-8-7;6-9-4) మరియు **అహంబ్రహ్మాస్మి।**(బృ.1-4-10)ఇత్యాది మహావాక్యములను నిత్య నిరంతర ఆదరణీయముగా శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసనరూప విచారముచేసి జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును పొందవలసియున్నది."**తద్వి జ్ఞానార్థం సగురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం**"।(ముం.2-1-12);"**తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవ యా।ఉపదేక్ష్యన్తితే జ్ఞానం జ్ఞానినః తత్త్వదర్శినః**"।(గీత.4-34);**ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః।**(బృ.2-4-5;4-5-6).మరియు,జ్ఞానప్రాప్తికి వలసిన సాధనక్రమము పద్మపురాణాంతర్గత "**శ్రీశివగీత**"లో 13-17 నుండి 25 వరకు ఇట్లు నుడువబడినది.

శ్రీరామ ఉవాచ:—

శ్లో॥కథం భగవతో జ్ఞానం శుద్ధం మర్త్యస్య జాయతే।
తత్రోపాయం హర బ్రూహి మయి తేఽనుగ్రహో యది॥

శ్రీభగవానువాచ:—

శ్లో॥విరజ్య సర్వభూతేభ్య ఆవిరిఞ్చిపదావధి।
ఘృణా వితత్య సర్వత్ర పుత్రమిత్రాదికేష్వపి॥
శ్లో॥శ్రద్ధాలుర్భక్తిశాస్త్రేషు వేదాన్తజ్ఞానలిప్సయా।
ఉపాయనకరో భూత్వా గురుం బ్రహ్మవిదం వ్రజేత్॥
శ్లో॥సేవాభిః పరితోష్యైనం చిరకాలం సమాహితః।
సర్వవేదాన్తవాక్యార్థం శృణుయాత్సుసమాహితః॥
శ్లో॥సర్వవేదాన్తవాక్యానాం మయి తాత్పర్యనిశ్చయమ్।
శ్రవణం నామ తత్ప్రాహుః సర్వే తే బ్రహ్మవాదినః॥
శ్లో॥లోహమణ్యాది దృష్టాన్త యుక్తిభిర్యద్విచిన్తనమ్।
తదేవం మననం ప్రాహుర్వాక్యార్థస్యోపబృంహణమ్॥
శ్లో॥నిర్మోహో నిరహంకారః సమః సఙ్గవివర్జితః।

సదా శాన్త్యాదియుక్తః సన్నాత్మన్యాత్మానమీక్షతే॥

శ్లో॥యత్సదా ధ్యానయోగేన తన్నిదిధ్యాసనం స్మృతమ్।

సర్వకర్మక్షయవశాదృత్సాక్షాత్కారోఽపి చాత్మనః॥

శ్లో॥కస్యచిజ్జాయతే శీఘ్రం చిరకాలేన కస్యచిత్॥

శ్రీమద్భగవద్గీతలో గూడ—

శ్లో॥మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే।

యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః॥(7-3)

తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతే తదనంతరమ్।(18-55)

మోక్షమునకు సాధనము బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానము.జ్ఞానమునకు శ్రవణాదులు సాధనములు.శ్రవణాదులకు సాధనము వివేకము,వైరాగ్యము,షట్సంపత్తి మరియు ముముక్షుత్వము—అను సాధనచతుష్టయసంపత్తి.

వివేకము:—"**తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితో లోకః క్షీయతే**"(ఛాం.8-1-6);"**యో వా భూమా తదమృతమ్**"(ఛాం.7-24-1);"**అతోఽన్యదార్త మ్**"(బృ.3-4-2).

వైరాగ్యము:—"**పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాత్ నాస్త్యకృతః కృతేన**";(ముం.1-2-12)"**నవాఽరే సర్వస్య కామాయ**"(బృ.4-5-6; 2-4-5).

షట్సంపతతి:—"**శాన్తో దాన్త ఉపరతి స్తితిక్షుః సమాహితః(శ్రద్ధావిత్తో)భూత్వాఽ త్మన్యే వాఽత్మానం పశ్యతి**"(బృ.4-4-23)

ముముక్షుత్వము:—"**నచపునరావర్తతే**"(ఛాం.8-15-1);"**నసపునరావర్తతే తత్కై వల్యమ్**"(నారదపరివ్రా.9-22),**నతస్య ప్రాణాఉత్క్రామన్త్యత్రైవ సమవలీయన్తే; బ్రహ్మైవ సన్బ్రహ్మాప్యేతి**"(బృ.4-4-6&నృసింహోత్తరతా.5-2);"**సోఽన్వేష్టవ్యః, సవిజిజ్ఞాసితవ్యః**"(ఛాం. 8-7-1).

పై సాధనచతుష్టయము గలిగి మోక్షమును బొందగోరువాడు వేదాన్తశ్రవణము నకు 1.అధికారియనడును.

2.మోక్షము వేదాన్తములకు ప్రయోజనము.

3.జీవబ్రహ్మల ఏకత్వము వేదాన్తములకు ప్రతిపాద్య విషయము.

4.ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావము,ప్రాప్యప్రాపకభావము,కర్తృకర్తవ్యభావము,నివర్త్య నివర్తకభావము,బోధ్యబోధకభావము ఇత్యాది సంబంధములు.

శ్లో॥అధికారీ చ విషయః సంబంధశ్చ ప్రయోజనమ్।

శాస్త్రారంభఫలం ప్రాహురనుబన్ధచతుష్టయమ్॥(స.వే.సి.సా.సం.7)

అధికారి,సంబంధము,విషయము మరియు ప్రయోజనము అను యీ నాగ్గింటి సమూహమునకే అనుబంధ చతుష్టయమందురు.ఈ అనుబంధచతుష్టయముయొక్క విస్తృతవిచారణయే ఈ సంపూర్ణ గ్రన్థము—అని విజ్ఞులు తెలియగలరు.

